

Joja RICOV

Gdje si? Ti, koji me progoniš u stopu: kojega gledam a ne vidim, njušim a nema ga – otkud taj miris Tebe uokrug?

Dotičem ga a ne trza, čujem a on bez glasa – na moju sliku i priliku? Taj strašan tvrdokorni tkalac moje i sviju putanja, svakog i sveg odjednom.

Zovem a ne javlja se, psujem a on ne odvraća. Bdilac i nad snima, Ti, lovče na savjest, neumoran u zasjedi, mjeritelju mojih koraka (slobodnih?), uhodo zlokobni, strijelče moje duše. Omeđen, odveć sam nesiguran, ugrožen. – »Bože šutnje, otvori samoću.« U mojem da. U našem. Vidiš. Ne vidiš? U ovom našem podneblju i relacijama, u ovoj uljudbi, ovom planetnom (ne planetarnom!) prostoru: ovdje i tu. Unutar korita dana, u ovoj vremenskoj vododerini. Raspolažem. Raspolažem? Ja Bog, – živina! U ovoj jaruzi gdje skotarim, gdje skapavam bez predaha. Zavidan? Gore od goreg: loše me sazda, Ljubomorni! Još se ne uspijeh ni obazrijeti za leđima, a Ti se, evo, pred mnom. Udolje jada, traljavi usud, Gospode.

*Svatko stoji sam na srcu zemlje
proboden zrakom sunca:
a veće je već tu.*

Tako, nad kobi ljudske ali i svake druge, vegetativne i animalne egzistencije još g. 1920. razmatra i zaključuje Salvatore Quasimodo, produbljujući ovovijeku, modernu verziju spoznavanja o osamljenosti stvorenja na Zemlji. Tom temeljnome čuvstvu koje, iako nejednakim intenzitetom spoznaje i doživljavanja prati anthroposa kroz svekoliku mu životnu putanju – u nevoljama bolesti, sužanjstva i senilije poglavito uporno i do neizdržljivosti snažno – budući da je čovjek i društveno biće pridružuje se i svijest o pojedinačnome, skupinskom i kolektivnom zlu: pošasti klasne i nacionalne, ideološke i vjerske, političke i rasne diskriminacije, nasilja i

otimačine. Saveznice tih nemilih socioloških konstanti po pravilu ostaju: nepravda u podjeli materijalnih i duhovnih dobara, progoni, bjegovi, seobe; razbojstva s krvoprolicima, oskudica s neimaštinom, glad, pomor, epidemije.

»Ako ima Boga koji je stvorio i ravna svime, ako je k tome još i svemoguć«— obara se Belzebub u čovuljku — »zašto dopušta takvo ustrojstvo svijeta, takvo stanje stvari, takav pakao Terrae?!« I evo već prvog prosvjeda, jedva koje ljeto poslije, makar i s ustuknućem pokajničkog vapaja na kraju iz usta istog orfeja, u »Plaću fratrića s ikone«:

*Hranim se velejalovošću,
moj Bože;
mojom zelenom pustoši!
Tutnji visoko noć
vrućih kukaca;
pas mi razvezuje
gnjilu tuniku od sukna:
Čupam svoju put
ucrvljenu grinjama:
ljubavi, moj skelete.
Skriven, duboko, mrtvac
žvače zemlju uprljanu mokraćom:
Kajem se
što sam ti darovao svoju krv,
Gospode, moje utočište:
smiluj se.*

No, nevolje ne trnu, one pulziraju i rastu u svedosežnoj metastatičkoj progresiji maligniteta Zemlje. I glasnice iz istog izvora neposredno s predahom drugoga svjetskog pokolja 1946. riknut će već ušiljene u obračunski protest napuštena, ozlojeđena skeptika:

*Moramo li, dakle, da te zaniječemo, Bože
izraslinâ, Bože živog cvijeta,
i da započnemo jednim ne tamnoj
stijeni »ja jesam« pa da pristanemo uz smrt
i na svakom grobu zapišemo jedinu
našu sigurnost: »thânatos athânatos«?
Bez imena, koje bi sjetilo na snove,
na suze, na bjesnilo ovog čovjeka
dotučena pitanjima koja su još uvijek otvorena?
Naš se dijalog mijerja; postaje*

*sada moguć besmisao. Tamo
za oblacima magluštine, unutar stabala
bdi je snaga lišća,
istinita je rijeka što pritište obale.
Život nije san. Istinit je čovjek
i njegov ljubomorni plač u mûku.
Bože šutnje, otvori samoću.*

Ničemu dakle nije poslužilo tolikostruko iskustvo naraštaja prošlosti, ama baš ničemu ne uspije poučiti nas povijest – magistra vitae! – učiteljica valjda najiznevjerena, najmanje slušana od nedogledna niza generacija s mirazom nebrojenih izvješća, naputaka, pouka i poruka za budućnost. Svezremenski Toma, štoviše ljubopitljiv i bojovan Prometej, ako već ne i Svjetlonoša, odbija iskustvo i rodenoga tate, priznaje i cijeni samo vlastiti prstodir, vlastitu isplatu, ožiljak i brazgotinu samo vlastita iskustva.

Odgojem, naobrazbom, osobnom nutrinskom strukturom i socioambijentalnim okolnostima povijesno uvjetovan čovjek nosit će stoga stupanju i kakvoću, boju i značaj svoje dvojbeničke mîre i nepokoja. Motrit ćemo ga tek u dva, genski i dobno ne tako udaljena uzorka, oba pripadnika kršćanske, uže: rimokatoličke uljudbe i duha. Prvi se, Talijan Giuseppe Ungaretti, izraziti ratoborni skeptik još sad hrva s Jahvom kao nedostižnim i osvetoljubivim svedršcem natkozmički ustoličenim u svom božanskom sebeljublju, dok drugi, Španjolac Miguel de Unamuno – cvijet Goyine ali i Terezine i Ignacijeve postojbine – odavno već vapi pred njegovim, na križu raskriljenim rukama. Preobražen u rvanju, zato baš, unatoč (samo nekadanjim?) krikovima čemerna, znatiželjom i sumnjom razdirana očajnika koji će u signum jedne zvijezde svemirja projicirati usud sebe – homo sapiensa! – pogubno ojedinečena, sveotuđena, sama, u »Barcelonskoj katedrali« – autopersonifikacijskom simbolu Ecclesiae Matris – on će ushitom nježnosti pokušat dozvati svu, građanskim odmazdama i divljanjem, poglavito smrtonodne g. 1963. zakrvljenu braću, sve ih zaštititi i izmiriti u svome majčinskome krilu.

Skepsa, znači, nije istovjetna u očitovanju, ali u korijenu, u jezgri, ona je nezakazivo, pa i u ovom slučaju, ista: u pretpostavci – Jahve jest! Akt sumnje u Svevišnjega sam po sebi razumijeva već metafizičko dvoumljenje i nespokojsvo, nerijetko pa i ne samo pasivno, ravnodušno vjerovanje u njega. I, još je jedno neiznevjerivo pravilo i empirijski nezakaziva činjenica: svaki dvoboj s Bogom neminovno završava čovjekovim porazom, što hoće reći: pobjedom Stvoritelja nad stvorom. Pogledajmo to izbliza, kroz pojedinačan biobibliografski portrait ne bismo li što vjerodostojnije osvijelili autoportrait: djelo u zôru i ganudbenoj konzumaciji.

GIUSEPPE UNGARETTI (Boomerang »okrutnome« Bogu)

»Moj je pakao
kada se
ne ćutim
u skladu«.

Riječju »iskopanom« u životu »poput bezdana«, sin emigranata na Sueskom kanalu (rođen u Aleksandriji – Egipat – 8. veljače 1888.), Giuseppe Ungaretti u skitlačkom snu brodi riječ neokaljanu, vapi »nevinu zemlju«. Ljeta Gospodnjeg 1912. napušta Egipat i odlazi u Pariz, upisuje se na Sorbonu, stupa u doticaj s književnom i umjetničkom prethodnicom francuske metropole.

Godine 1915. spušta se u Milano i polazi kao dobrovoljac na ratište uz Soču, 1918. na francusku frontu. Godine 1921., nakon ženidbe s Franuskinjom Jeanneom Dupoix, nastanjuje se u Rimu, da bi razdoblje od 1936. do 1942. proboravio u Brazilu kao predavač na Sveučilištu u San Paolu a nakon toga nastavio trajno živjeti u Rimu, djelujući ako sveučilišni profesor mederne i suvremene talijanske književnosti.

Umire u Milanu 1. lipnja 1970.

Antiretorik emblemske usmjerenosti upućen je u »srce svijeta«, pjesnik iskonske riječi udarna doživljajna trzaja. Obnovljena naslijeđa najškrći, najsenzibilniji »realist« drugog i trećeg desetljeća ovostoljetnoga talijanskog lirizma.

U kronološkom slijedu njegovih orfejskih postaja bilježimo naslove: *Il porto sepolto* (Zakopana luka), 1916., 1923.; *La guerre* (Rat), 1919.; *Allegria di naufragi* (Živost brodoloma), 1931.; *L'Allegria* (Živost), 1931., 1936.; *Sentimento del tempo* (Osjećanje vremena), 1935., 1936.; *Traduzioni* (Prijevodi), 1936.; *XXII Sonetti di Shakespeare* (XXII Shakespearova soneta), 1944.; *Il povero nella città* (Siromah u gradu), 1949.; *Gridasti soffoco* (Kriknuo si, gušim se), 1950.; *La terra promessa* (Obećana zemlja), 1950.; *Un grido e paesaggi* (Krik i krajolici), 1952.; *Vita d' un uomo* (Život jednog čovjeka) – sabrana djela u sedam svezaka, višekratno izdanje, posljednje iz 1973.; *Il taccuino del vecchio* (Starčev notes), 1960.; *VISIONI di William Blake* (Viđenja Williama Blakea), 1965.; *Il deserto e dopo* (Pustinja i nakon toga), 1961.

Ime u naslovu zapis je duhovne kozmologije, odmjeren rukom geometra toskanske provenijencije. Pjesma koja se doima kao disanje sapeto u jecaj, grč urezan u stihove.

Ritmom usporena koraka, obredne intonacije, Ungarettijev iskaz o životu zrcali se kao odsjaj svijeta na odmaknutu ogledalcu njegove odškrinute duše. Iz sabranosti vrije pjev, plod dugotrajne i mučne meditacije u

stalnu prožimanju s empirijom. Sve je na odstojanju, u sferi odjeka memorije, kako u kakvoj perspektivi decrescenda, a prezentni oblik kazivanja bliži u gros-planu detalj rekreirana života. Stopu po stopu, korak po korak, kao u romara iznemogla na putu, koji zastaje u kretanju; ali cilj je nedogledan i njemu ga je dostići: Ahasfer koji mora, koji ne smije stati. Zakon vode u koritima obala, pare u nebeskim prostranstvima. Ma kako mračna usuda, ma kako osakaćene biografije, krenuo bih kamo, stat ćeš do Boga i brata tebi nalik. Čestica svijeta – »stvor« – pjesnik i ne može doživjeti Svjetlost doli kao jedinstvo strukturalne svenazočnosti Boga s kozmosom. Upravo stoga, i uz kazamat pogubne hermetičnosti introvertiranog, izlaz u altruizam:

*To su moje rijeke
izbrojene u Soči
To je moja čežnja
koja mi iz svakog
prosijava sada kada je noć
kad mi moj život izgleda
derdan
pomrčina
(Rijeke)*

Iskra božanskog svevida, i uza spoznajni privid posve nihilističke dimenzije života (Od ove pjesme ostaje mi ništavilo neiscrpne tajne – zakopana luka), pjesnik se vraća »svjetlosti svojim pjesnima« i ne može a da ne oćuti istovjetnost s bližnjim. Naše se bolesti stapaju. Nostalgija i da se ne razgali, makar i kroz tragično obojenu prisposobu sup(a)utnika, u svjedočanstvu sažalna čovjekoljublja:

*Evo vam čovjeka
nalik
Evo vam duše
puste
neprolazna ogledala
(Rastanak)*

Suočivši se s Bogom preko čovjeka (moguć je i obratan put), nakon monološke demonstracije u »Rastanku« posve je bio logičan za biće »izgnano usred ljudi«, mučeno »ropstvom riječi«, sputano sred života da Sve-moćnome u lice upravi izazovno pitanje uzvraćeno jedino povratom vlastite jeke: Hoćeš li me iz smrti prognati?

Labilna struktura mislioca i poete krenula bi nakon izazova takve prigovorne napetosti u izravan okršaj s despotom koji šuti. Ungaretti, uporno nastavlja u predanju kroz (molitveni?) vapaj osuđenog: »Daj mi tu posljednju radost.« A onda zguren, u prikrajku, motri suočajnika »priljubljen uz prazninu«, koji se »ne boji i ne mami doli vlastit krik« i koji živi uklet, na svojoj »paukovojoj niti«, a »za pomisao na Boga nema osim psovke«.

Skeptičnije od Emanuela, žešće od Quasimoda, Giuseppe Ungaretti upravlja tako boomerang »okrutnome« Bogu, kao dramatski trzaj svoje opterećene ljudskosti gonjene od mila do nedraga kroz vrtloge nedoumica i dvojbi, obasjane trajno svjetlom Ljubavi Nazarenca, na križnoj putanji života.

MIGUEL DE UNAMUNO

(Evandeoska trublja poezije)

Lirik, mislilac, filolog. U mjestu Bilbao (Španjolska) rodi se 29. rujna 1864., umre u Salamaki 1. siječnja 1937.

Profesor (još vrlo mlad) grčke književnosti na Sveučilištu u Salamanki, poslije tamošnji rektor potvrđen više puta. Pokretač reformatorskih zamisli, neumoran odgajatelj, pripadnik naraštaja '98–e uz Ganiveta i Pérez Galdosa najčuvaniji borac po užasnome španjolsko–američkom ratu, koji je žestokim bičem udarao »zastarjele institucije države u propadanju«.

Na mnogim stranicama svojih lucidnih »*Ensayosa*« (Ogleda), preispitujući oštrim zauzimanjem značaj svojih sunarodnjaka, da bi osvijetlio sudbonosne razloge njihova višesmjerna propadanja, Unamuno polemizira protiv nepopustljiva pravovjerja, ustaje protiv nadute izolacije i neumjerene priljublivosti uz tradiciju, poroke i nacionalne mane. Raspravlja žučno i o jezičnim pitanjima, šibajući nadasve po tabuu fanatičkog »casticima« (književnog čistunstva u jeziku) kao i po ultrakonzervativnosti baštinjenih oblika u odijevanju.

Dospjevši u sukob s monarhijom, po nalogu P. de Rivere, koji ga '24. otjera u konfinaciju Fuerteventure («dobrotom« Njegova Veličanstva pomilovan koji mjesec kasnije), napušta Španjolsku te živi kao izgnanik u Parizu i Hendaye. Tu zriju njegove meditacije objavljene pod naslovom »*La agonía del Cristianismo*« (Agonija kršćanstva). Godine 1930. nakon pada monarhije vraća se u domovinu, doživjevši uskoro slom svojih nada u desetljećima očekivanoj republici.

Djela: »*Paz en la guerra*« (Mir u ratu, roman o duhovnim stanjima za posljednjega karlističkog rata); »*Tres novelas ejemplares*« (Tri uzorne novele); »*Niebla*«, »*Abel Sanchez*« (Magla, Abel Sanchez, romani); »*Recuerdos de niñez y de niñez*« (Uspomene iz djetinjstva i mladosti); »*El*

Cristo de Velázquez« (Velazquezov Krist, poema 1921); »*Rosario de sonetes liricos*« (Krunica lirskih soneta, 1911); »*Sombras de sueños*« (Sjene snova, drama socijalnog značaja 1930) itd.

Dominantna tema Unamunova književnog i filozofskog opusa neizlječiva je mučnina ličnosti koja čezne preživjeti i spasiti se u sukobu s neumoljivim zakonima prirode. Idealizam kombiniran s pragmatizmom i kihotskim voluntarizmom što prožimlje poglavito njegova temeljna djela »*Del santimiento trágico de la vida*« (O tragičnom osjećanju života, 1913.) i »*Vida de don Quijote y Sancho*« (Život don Kihota i Sanča, 1905.).

Poput prethodnika W. Jamesa prvotnom funkcijom čovjeka Unamuno smatra htijenje, a ne spoznavanje; bit čovjekova je u težnji za neodređenim očuvanjem sebe samoga, za besmrtnošću jastva (»ja«). Svaki moralni utilitarizam vodi osiromašenju čovjeka; svaki znanstveni i pozitivni moral ne može završiti doli egoizmom. Iz toga zaključak: ne u znanosti, nego u volji za vjerovanjem suvremeni svijet treba tražiti svoj spas; u apostolatu istine i pravde. Ta živa vjera u ideal nalazi svoj potpuni simbol u Don Kihotu, junaku koji niječe opipljivu ljudsku grud. Drevnog i svevremenog Cervantesova Don Kihota preobrazuje Unamuno u vječni uzor apostola, osloboditelja i mučenika svih vremena, pobjednika nad parcijalnom, vulgarnom empirijom čovječanstva.

*Vječno sam, izgubljen u beskrajju,
Adebarán,
izgubljen u neizmjernom mnoštvu
usamljenih...
bez bratstva?*

Miguel de Unamuno – Don Quijote XX. stoljeća, hiperbolik ljudske izopćenosti i čeznuća, tumač kozmosu prisposodiva čovjekova (i socijalnog) otuđenja. Egzistencijalist? Da, ali ne presartreovskoga, postkierkegaardskog kova, ne camusevsko–heideggerske sadržine ni usmjerenja. Unamuno je Tantal ovozemlja na (ne)dohvat trajno slučajne nazočnosti Svevišnjega, simboličko–ekspresionistički »nihilist« apokaliptički osvjetljene jedinke. Obratnog dakle razmjerna sa statikom i predanjem ravnodušju Smrti – pretvorbeni miles (ne legionar!) nade, više ne samo znalac Knjige mudrosti i kraljeva. Papiga, ili magister Biblije? Rekoše: »Retor, povišena tonusa, philosophoidni stihopojac.« To?

*... Iz naših duša,
bijednih gusjenica, izvuci leptire,
nek se iz tvojih očiju, goreći pri svjetlosti,
neprekidno radaju. Danas se borimo
za najuzvišeniju bitku.*

*Dinamik metalna glasa, klasične intonacije.
Rubinu zapaljen na božanskom studencu,
Aldebarán,
svjetioniče tajne,
bisere svjetlosti u krvi...*

Lučonoša obasjane sumnje, umni metaforik prispodobe. Miguel de Unamuno: klakson pretkoncilskog alarma, evandeoska trublja poezije.

WRESTLING WITH GOD. THE PRESENCE OF BELIEF IN THE SKEPTICISM OF CONTEMPORARY MAN

Josip RICOV

Summary

Skepticism is still alive among us today. Only the experimental is recognized and only the wounds and scars of one's own empire are valued. In this article, the author describes the skeptic, referring to the literary tenets of Giuseppe Ungaretti (1888-1970) and Miguel de Unamuno (1864-1937). The act of doubting in God presupposes, according to the author in analyzing the thought of these writers, a belief in Him. Every dual with God inevitably ends with man's defeat, i.e. the victory of the Creator over the created.